

การวิจัยประเมินผลโครงการพลิกฟื้นศักยภาพชุมชน สู่ศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้บ้านหุบเมย

The evaluation research: The project of regaining the potentials of the community to organize the Baan Houbmoey Learning and Tourism Centre

บทคัดย่อ

การปฏิบัติการพัฒนาชุมชนของนร.ชั้นปีที่ 3 กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ประจำปีการศึกษา 2551 ในโครงการพลิกฟื้นศักยภาพชุมชนสู่ศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้บ้านหุบเมย ต.หินตั้ง อ.เมือง จ.นครนายก ซึ่งได้จบโครงการลงไปแล้วนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการติดตามและประเมินผลซึ่งการประเมินผลโครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านหุบเมยที่มีผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านหุบเมย ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านหุบเมยก่อนและหลังการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนศึกษาผลกระทบต่อชุมชนภายหลังการพัฒนาให้หมู่บ้านหุบเมยเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการสำรวจข้อมูล การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ผลการวิจัยพบว่าโครงการพลิกฟื้นศักยภาพชุมชนสู่ศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้บ้านหุบเมยเป็นโครงการที่ใช้โรงเรียนวัดหุบเมยเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม ชาวบ้านที่ร่วมทำกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นบิดามารดาและผู้ปกครองของนักเรียนในโรงเรียน และผู้นำชุมชน โดยมีนักเรียนนายร้อยเป็นผู้กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของการแสวงหาความรู้ ความจริงจากภายในชุมชนและใช้ศักยภาพหรือทุนภายในชุมชนเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนา

การพัฒนาดังกล่าวมิได้มุ่งเปลี่ยนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านตามกระแสทุนนิยม แต่เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและรู้เท่าทันกระแสทุนนิยมที่กำลังหลั่งไหลเข้าสู่ชุมชน ตอกย้ำแนวความคิดการเป็นชุมชนชนบทที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผลของการพัฒนาสามารถเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านบางส่วนจากการขายผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์ชุมชน หมู่บ้านหุบเมยเริ่มเป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกและนักท่องเที่ยวมากขึ้น แต่ยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีและต่อเนื่อง ชาวบ้านมีความภูมิใจในหมู่บ้านของตนเองและมีความสามัคคีกันมากขึ้น อีกทั้งมีการต่อยอดการพัฒนาด้วยตนเองโดยมีผู้นำชุมชน ได้แก่ ครู และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของหมู่บ้านเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนอีกประการของการพัฒนา คืองบประมาณซึ่งงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาจากส่วนราชการและท้องถิ่นมีความล่าช้า ส่วนใหญ่ชุมชนจะได้รับ การสนับสนุนงบประมาณจากภาคเอกชน

คำสำคัญ: การประเมินผล, ศักยภาพ, ศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้

Abstract

According to the community development project of the Law and Social Science division, the third-year CRMA cadets had been working together with the community to organize the Baan Houbmoey Learning and Tourism Centre in Tambon Hin Tang, Amper Muang, Nakhon Nayok in the academic year of 2008. After the project was completed, further research had to be conducted to follow up and evaluate the project. This evaluation research aimed at finding how the tourism development project of the Baan Houbmoey affected the living conditions and the lives of local people, observing changes in the Baan Houbmoey villages before and after the development project, and studying the impacts of the tourism upon the community after the development project. The research study gathered information from the survey, the in-depth interviews, and the direct and indirect observations.

The findings suggest that the project of regaining the potentials of the community to organize the Baan Houbmoey Learning and Tourism Centre has been done using the Wat Houbmoey School as the activity centre for the project. Most local people who participate in the project are parents and community leaders. The CRMA cadets have been the motivators to promote the community development based on the research about the community knowledge and facts and apply local potentials or capital as the main factor of the development.

Such development does not tend to change the lifestyles of local people according to the capitalist trend, but it attempts to increase the strength of the community and brought local people's awareness to the flux of capitalism. Instead, the development project emphasizes the idea of localities with simple lifestyle and natural resources conservation. The development project, therefore, results in the increase of local people's income from agricultural and OTOP products and Baan Houbmoey villages become well-known to the tourists and outside people. The local people are getting proud of their villages. The development also leads to the solidarity in the community whereas the local people, themselves, keep developing the project under the guidance of community leaders including school teachers and the Administration Sub-section members. However, better and ongoing public relations are still necessary for the project. Another important factor that delays the development is the late budget from the central and local government. For this reason, the community usually gets the financial support mostly from the private sectors.

Key words: Evaluation, Potential, Learning and Tourism Centre

1. บทนำ

การส่งเสริมการพัฒนาชุมชนใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเป็นนโยบายหนึ่งของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าและชุมชนใกล้เคียง ซึ่งกองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ได้ขานรับนโยบายโดยการกำหนดให้การพัฒนาชุมชนใกล้เคียงโดยรอบโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนนายร้อยได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จริง ซึ่งในปีการศึกษา 2550 - 2552 นักเรียนนายร้อยได้ใช้หมู่บ้านหุบเมย ต.หินตั้ง อ.เมือง จ.นครนายก เป็นพื้นที่ฝึกปฏิบัติการพัฒนาชุมชน

เนื่องจากบ้านหุบเมยเป็นหมู่บ้านที่ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจนมาก เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ ในตำบลเดียวกัน ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าหมู่บ้านหุบเมยอยู่ท่ามกลางธรรมชาติซึ่งมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์และอยู่ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดนครนายก อาทิ น้ำตกสาริกา น้ำตกนางรอง วังตะไคร้ ศูนย์ภูมิรักษ์ธรรมชาติ และเขื่อนขุนด่านปราการชล แต่จากการสำรวจข้อมูลหมู่บ้านและการสืบค้นข้อมูลจากแกนนำชาวบ้านหุบเมยพบว่า สาเหตุที่หมู่บ้านหุบเมยยังไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควรนั้นมีสาเหตุหลายประการ ได้แก่ ที่ตั้งหมู่บ้าน อยู่ห่างไกลจากเส้นทางคมนาคมหลักและไม่มีเส้นทางเชื่อมต่อไปหมู่บ้านอื่นทำให้การพัฒนาเข้าไปไม่ถึง นอกจากนี้ การพิจารณางบประมาณเพื่อการพัฒนาจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะในภาคส่วนของ อบต. จะให้ความสำคัญน้อยกว่าส่วนอื่นๆ ของตำบลหินตั้งที่อยู่ติดกับถนนสายหลัก ทำให้หมู่บ้านไม่ได้รับงบประมาณมาพัฒนาหมู่บ้านที่เพียงพอต่อการพัฒนาระดับ

มาตรฐานคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ชาวบ้านยังขาดความรู้และความเข้าใจในการรวมกลุ่มเพื่อต่อรองผลประโยชน์ต่างๆ กับภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งโครงข่ายทางสังคมอื่นๆ อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ผลจากการพัฒนาที่ยังเข้าไม่ถึงพื้นที่นั้น ได้ส่งผลเชิงบวกต่อชุมชน กล่าวคือทำให้ชาวบ้านยังมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ที่มีความผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณี มีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ตลอดจนการมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ พร้อมกันนี้ชาวบ้านยังคงมีการเรียนรู้ที่จะปรับตัวเพื่อความอยู่รอดด้วยภูมิปัญญาของตนเอง มีวัดและโรงเรียนเป็นศูนย์รวมของชุมชน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าหมู่บ้านหุบเมยยังมีศักยภาพอย่างมากในการพัฒนาบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง แต่ยังคงขาดโอกาสที่จะนำศักยภาพที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งศักยภาพทางด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรบุคคลในชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานข้างต้น คณะนร.ชั้นปีที่ 3 กองวิชากฎหมายและสังคมศาสตร์ ประจำปีการศึกษา 2551 ได้เข้าไปส่งเสริมพัฒนาชุมชนโดยให้ความสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่มาใช้เพื่อพลิกฟื้นชุมชนให้เกิดการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมุ่งให้หมู่บ้านหุบเมยเป็นศูนย์ท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้แห่งใหม่ของจังหวัดนครนายก อันจะทำให้คนในชุมชนทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนและรักบ้านเกิดของตน อีกทั้งยังสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวโดยไม่ต้องออกไปหางานทำภายนอกหมู่บ้าน ดังที่ผู้นำชุมชนกล่าวว่า “ทำไมเราต้องให้คนของเราออกไปหากินข้างนอก ทำไมไม่ทำให้คนข้างนอกเข้ามาหาเราบ้าง”

การดำเนินโครงการพัฒนาชุมชนของนร. ดังกล่าว ซึ่งได้จบโครงการลงไปแล้วนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการติดตามและประเมินโครงการ ว่าชาวบ้านได้รับประโยชน์และผลกระทบจากโครงการอย่างไรบ้าง การดำเนินโครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการที่ต้องการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เดิม ส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักการรวมกลุ่มซึ่งจะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และเพื่อปลูกฝังให้เยาวชนและชาวบ้านรักในบ้านเกิดและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเองหรือไม่ ดังนั้นการวิจัยประเมินผลในครั้งนี้จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญอันจะทำให้ทราบผลของการพัฒนาอย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

2.1 เพื่อประเมินผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านหุบเมยที่มีผลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านหุบเมย

2.2 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านหุบเมยก่อนและหลังการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว

2.3 เพื่อศึกษาผลกระทบต่อชุมชนภายหลังการพัฒนาให้หมู่บ้านหุบเมยเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. วิธีวิทยาการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่มีการผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ มีการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การใช้แบบสอบถาม ประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

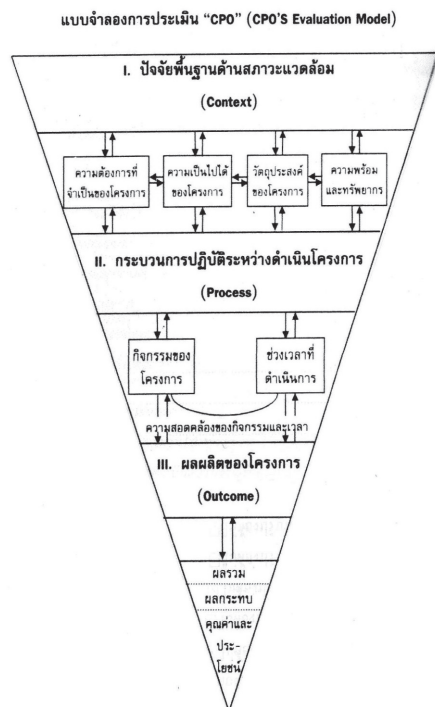
4. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้มีขอบเขตการประเมินผลโครงการพลิกฟื้นศักยภาพชุมชนสู่ศูนย์การท่องเที่ยวเรือน

รู้บ้านหุบเมย ต.หินตั้ง อ.เมือง จ.นครนายก ในปี พ.ศ. 2552

5. แนวคิดและรูปแบบของแบบจำลองการประเมิน “CPO”

การประเมินโครงการนั้น เป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นอันจะนำไปสู่การตัดสินใจความสำเร็จ รวมทั้งการแก้ไขปรับปรุง พัฒนา ตลอดจนการสร้างและการกำหนดทางเลือกใหม่ในการดำเนินโครงการ ดังนั้นกิจกรรมการประเมินโครงการ จึงเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่จำเป็นเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของโครงการตลอดจนกระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการและผลผลิตของโครงการ ภายใต้กิจกรรมและช่วงเวลาที่ได้กำหนดหรือวางแผนไว้ ดังนั้น เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของกระบวนการต่างๆ ดังกล่าวชัดเจนขึ้น จึงสามารถดูจากแบบจำลองของการประเมินโครงการ ดังนี้

จากแบบจำลองข้างต้นจะเห็นว่า การประเมินโครงการแบบ CPO ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วนใหญ่ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่องตามลำดับ คือ (1) ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ (Context) (2) กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ (Process) และ (3) ผลผลิตของโครงการ (Outcome) โดยมีรายละเอียดพอสังเขป ดังนี้

1) ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมของโครงการ (Context)

ปัจจัยด้านนี้หมายถึง “บริบท” ต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการทั้งหมด เช่น ปัจจัยทางการเมือง ทางสังคม ทางวัฒนธรรม รวมทั้งปัจจัยทางกายภาพและทางด้านจิตใจ เป็นต้น การประเมินในส่วนนี้เป็นการประเมินสภาวะแวดล้อมหรือ “บริบท” ต่างๆ ของโครงการนั้นๆ ว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร โดยพิจารณาถึง

(1) ความต้องการของโครงการ (Need Assessment) เพื่อให้ทราบถึงความจำเป็นหรือความต้องการของผู้ที่มีส่วนได้เสียต่อโครงการ

(2) ความเป็นไปได้ของโครงการ (Feasibility) เพื่อให้ทราบถึงโอกาสในการจัดทำโครงการ

(3) การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อระบุถึงสิ่งที่ต้องการจะเกิดขึ้นจากโครงการ

(4) ความพร้อมและทรัพยากรในด้านต่างๆ เช่น เงินทุนหรืองบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร เป็นต้น

2) กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ (Process)

คำว่า “กระบวนการ” หมายถึงขั้นตอนหรือกรรมวิธีที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับก่อนหลังอย่างเป็นระบบและครบวงจรในระหว่างการดำเนิน

โครงการ กระบวนการดังกล่าวอาจจะแตกต่างกันไปตามเป้าหมายในเชิงปรัชญาของแต่ละโครงการ (เทียนฉาย กิระนันท์, 2537 : 1-2) ถึงแม้ว่ากระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการอาจจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเป้าหมายในเชิงปรัชญาของแต่ละโครงการนั้นๆ แต่สำหรับการประเมินโครงการโดยทั่วไปมีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณาเป็นพิเศษก็คือความสอดคล้องของกิจกรรมและช่วงเวลา โดยพิจารณาถึง

(1) กิจกรรม (Activity) เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมนั้นๆ มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการหรือไม่ และมีการจัดลำดับที่เหมาะสมต่อเนื่องกันมากน้อยเพียงใด

(2) ช่วงเวลา (Timing) เพื่อให้ทราบว่าช่วงเวลาที่จะดำเนินโครงการทางด้านกิจกรรมนั้นๆ มีความเหมาะสมเพียงไร มีข้อจำกัดประการใด และช่วงเวลาที่กำหนดไว้นั้นสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปจากเดิมได้ตามความจำเป็นหรือไม่ และเพราะเหตุใด

จากองค์ประกอบดังกล่าว ช่วงเวลานับเป็นปัจจัยสำคัญมากที่มีผลต่อการดำเนินโครงการในประเทศไทยทั้งทางด้านความสอดคล้องและความต่อเนื่องที่มีต่อกิจกรรมซึ่งกำหนดไว้

3) ผลผลิตของโครงการ (Outcome)

คำว่า “ผลผลิต” (Outcome) นั้น นักประเมินบางท่านใช้คำว่า “ผลิตภัณฑ์” (Product) ซึ่งหมายถึงผลที่ได้จากการกระทำใดๆ แต่บางท่านใช้คำว่า “ผลลัพธ์” (Output) ซึ่งหมายถึงผลงานหรือสิ่งที่ปรากฏออกมาภายหลัง ดังนั้น คำว่า “ผลผลิต” ในที่นี้จึงมีความหมายครอบคลุมทั้ง 3 คำดังกล่าว คือ Product, Output และ Outcome ดังนั้น คำว่า “ผลผลิตของโครงการ” จึงหมายถึง ผลงานหรือผลที่ได้รับจากการกระทำ

กิจกรรมใดๆ ของแต่ละโครงการ โดยสามารถแบ่งผลงานดังกล่าวเป็น 3 ประเภท คือ ผลรวม (Overall) ผลกระทบ (Impact) และคุณค่าหรือประโยชน์ (Utility) ตามลำดับ

ในการประเมินผลผลิตของโครงการใดๆ ก็ตามจึงเป็นการประเมินเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากโครงการนั้นๆ โดยพิจารณาถึง

(1) ผลรวม (Overall) เพื่อให้ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นทั้งหมดจากกิจกรรมของโครงการทั้งโดยตรงและทางอ้อม

(2) ผลกระทบ (Impact) เพื่อให้ทราบถึงผลที่ตามมาจากการดำเนินโครงการนั้นๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมทั้งจากที่คาดหวังและมิได้คาดหวังไว้ด้วย

(3) คุณค่าหรือคุณประโยชน์ (Utility) เพื่อให้ทราบถึงคุณค่าหรือความสำคัญของผลที่ได้จากการประเมิน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจหรือเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อไป

6. ผลการวิจัย : มิติใหม่ของการพัฒนา

การวิจัยประเมินผลโครงการพลิกฟื้นศักยภาพชุมชนสู่ศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้บ้านหุบเมยเป็นการประเมินผลหลังจากที่โครงการดังกล่าวได้สิ้นสุดลงแล้ว โดยมีการประเมินโครงการใน 3 ส่วน คือ 1) ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อม 2) กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ และ 3) ผลผลิตของโครงการ ซึ่งผลการวิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

6.1 ปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อม

โครงการพลิกฟื้นศักยภาพชุมชนสู่ศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้บ้านหุบเมย เป็นโครงการพัฒนาชุมชนของนักเรียนนายร้อยในหมู่บ้านหุบเมย ที่มี

การดำเนินงานร่วมกันระหว่างนักเรียนนายร้อยและชาวบ้านหุบเมย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เดิม เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรู้จักการรวมกลุ่มซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนและชาวบ้านรักในบ้านเกิดและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเองและเพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้นักเรียนนายร้อยซึ่งจะสำเร็จออกไปเป็นผู้นำสังคมต่อไป

การพิจารณาความเหมาะสมเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานด้านสภาวะแวดล้อมในการทำโครงการนับว่าโครงการนี้เป็นมิติใหม่ของการพัฒนาบนฐานข้อมูลและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน กล่าวคือก่อนที่จะมีการจัดทำโครงการ นักเรียนนายร้อยมีฐานข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนซึ่งได้มาจากผลงานวิจัยของนักเรียนนายร้อยรุ่นพี่ ทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน จุดอ่อน จุดแข็งและศักยภาพของชุมชนที่จะพัฒนา แล้วนำข้อมูลดังกล่าวเข้าสู่เวทีการถกแถลงกับผู้นำชุมชน ซึ่งมีทั้งผู้นำทางการและผู้นำทางธรรมชาติถึงแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ ดังนั้น กระบวนการสร้างองค์ความรู้ก่อนการทำโครงการจึงทำให้การพัฒนา “ไม่หลงทาง” และยังทำให้คนในชุมชนเข้าร่วมโครงการด้วยความเต็มใจ จากการสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านพบว่า ร้อยละ 99 เห็นว่า หมู่บ้านหุบเมยมีความเหมาะสมที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม เนื่องจากมีธรรมชาติที่งดงามและอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะน้ำตกหินลาดที่ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก และมีวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนลาวเวียงที่ควรค่าแก่การสืบสานและถ่ายทอดสู่เยาวชนและสังคมให้เป็นที่

ประจักษ์ ทั้งด้านวัฒนธรรมประเพณี การทำ เกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน หมอสมุนไพร พื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

ส่วนความพร้อมในด้านทรัพยากรต่างๆ ใน ด้านงบประมาณได้รับการสนับสนุนทั้งจากโรงเรียน นายร้อยพระจุลจอมเกล้าและธนาคารไทยพาณิชย์ อีกทั้งยังมีการสมทบด้านวัสดุก่อสร้างที่อยู่ภายใน ชุมชนและแรงงานจากชุมชน ทำให้โครงการนี้มีความเป็นไปได้ในการจัดทำโครงการอย่างแท้จริง

6.2 กระบวนการปฏิบัติระหว่างดำเนินโครงการ

องค์ประกอบของการความสำเร็จในการ ดำเนินโครงการนอกเหนือจากการมีแผนงานที่มีความสอดคล้องกันระหว่างกิจกรรมและเวลา การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นมีความสำคัญที่จะ ทำให้โครงการประสบความสำเร็จและมีความ ยั่งยืนเพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้คนในชุมชนเกิด ความรู้สึกผูกพันในกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ร่วมกระทำ ซึ่งชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนนับ ตั้งแต่การวางแผนจัดทำโครงการ การดำเนิน กิจกรรมการใช้ประโยชน์ และการได้รับผล ประโยชน์จากโครงการ

การดำเนินโครงการภายในระยะเวลา 4 เดือน (กย.-ธค.51) โดยมี 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กิจกรรมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 2) กิจกรรม แหล่งเรียนรู้ 3) กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติ และ 4) กิจกรรมศูนย์การท่องเที่ยว เรียนรู้บ้านหุบเมย สามารถดำเนินการได้ตาม แผนถึงแม้ว่าจะมีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง เช่น ปัญหา ด้านภูมิอากาศ โดยทุกกิจกรรมคนในชุมชนจะ เข้ามามีส่วนร่วม ส่วนใหญ่ ได้แก่ กลุ่มเด็กนักเรียน กลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุ และผู้นำชุมชน ซึ่งมีการ ดำเนินกิจกรรม ดังนี้

1) *กิจกรรมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น* เป็น กิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดเก็บและสร้างฐาน ข้อมูลด้านภูมิปัญญาในการร่างหลักสูตรท้องถิ่น และเพื่อให้เยาวชนหมู่บ้านหุบเมยมีความรู้และ ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองอันจะ นำมาซึ่งการรักษาและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่อไป ดังนั้นการทำกิจกรรมดังกล่าวจึงมีกลุ่ม เป้าหมายที่เด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนโรงเรียนวัดหุบเมยเป็นผู้ทำ กิจกรรมการเก็บรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นตาม รูปแบบที่กำหนดไว้

2) *กิจกรรมแหล่งเรียนรู้* วัตถุประสงค์ของ กิจกรรมคือเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ตระหนักใน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและใช้ศักยภาพของตนเองรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา ชุมชนอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งจะเป็นแหล่ง สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านหุบเมยต่อไป ศักยภาพ ของบ้านหุบเมยที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ และให้นักท่องเที่ยวสามารถไปเยี่ยมชม มีแหล่ง เรียนรู้ 8 แหล่ง ได้แก่ การทำข้าวเกรียบผลไม้ การปลูกผักปลอดสารพิษ สวนเกษตรผสมผสาน การผลิตหน่อไม้ตากแดด การปลูกไม้กฤษณาเพื่อ การอ้อมทรัพย์ การทำเครื่องจักสาน หมอสมุนไพรพื้นบ้าน และหมอนวดน้ำมันต่อกระดูก

3) *กิจกรรมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ* วัตถุประสงค์ของกิจกรรมเพื่อนำศักยภาพทาง ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นแหล่ง ท่องเที่ยวอันจะนำมาซึ่งการสร้างรายได้ให้แก่ชาว บ้านหุบเมย จากการที่บ้านหุบเมยมีอาณาเขตติด กับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จึงทำให้บ้านหุบเมย มีภูมิประเทศที่สวยงามและมีน้ำตกธรรมชาติที่ สะอาดและบริสุทธิ์ซ่อนตัวอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน ชื่อ “น้ำตกหินลาด” ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่ง

ใหม่ในจังหวัดนครนายก มีการจัดทำฝ่ายชะลอน้ำและเส้นทางเดินป่าเพื่อให้บ้านหุบเมยสามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้ตลอดทั้งปี

4) กิจกรรมศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนและให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและเป็นศูนย์การศึกษาเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของเยาวชนในบ้านหุบเมย โดยใช้อาคารของโรงเรียนวัดหุบเมยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเรียนรู้ นอกจากนี้มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ และเว็บไซต์

รูปงาน “บายศรีสู่ขวัญข้าวปั้นพาล้าง”
ที่บ้านหุบเมย

6.3 ผลผลิตของโครงการ

1) โอกาสทางเศรษฐกิจ นอกเหนือจากความสำเร็จในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อเตรียมความพร้อมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมภายหลังสิ้นสุดการดำเนินโครงการ ได้มีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก ทั้งคณะใหญ่และคณะเล็ก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวประมาณ 250 คน เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้จัดขึ้นเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของหมู่บ้านในงาน “บายศรีสู่ขวัญข้าวปั้นพาล้าง” เมื่อวันที่ 14

กุมภาพันธ์ 2552 และการเข้าไปทำกิจกรรม “หนูน้อยนักร้อง พิทักษ์สิ่งแวดล้อม” ของโรงงานยาสูบ จำนวน 200 คนเศษ เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2552

กิจกรรม “หนูน้อยนักร้อง พิทักษ์สิ่งแวดล้อม”

กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ที่เกิดขึ้นสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านหุบเมยสมดังวัตถุประสงค์ของโครงการ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้จากการขายอาหารและผลผลิตต่างๆ เช่น ผัก ผลไม้ และสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของกลุ่มแม่บ้าน รวมถึงรายได้จากการดำเนินการต่างๆ ดังจะเห็นได้จากการสำรวจการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการทำโครงการของครัวเรือนทั้งหมดในชุมชน พบว่าชาวบ้านร้อยละ 57.7 ได้รับประโยชน์จากการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ภายในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ในส่วนของนักท่องเที่ยว กระแสการตอบรับของนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจการจัดงานเป็นอย่างมาก ดังเช่นนักท่องเที่ยวหลายคนที่มาร่วมงาน “บายศรีสู่ขวัญข้าวปั้นพาล้าง” ต้องการให้มีการจัดกิจกรรมดังกล่าวเป็นประจำทุกปี อนึ่ง ความสำเร็จจากการจัดกิจกรรมและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทำให้มีสื่อต่างๆ ให้ความสนใจและเข้ามาทำข่าวสารในแง่มุมต่างๆ

ของชุมชน เช่น รายการผู้พิทักษ์แผ่นดินของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11, คอลัมน์ Next Gen และนำผู้นำซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในชุมชนของหนังสือพิมพ์เดลินิวส์, การแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ตลอดจนโครงการคืนชีวิตให้ต้นไม้ 70 ปี โรงงานยาสูบของหนังสือพิมพ์มติชน และการจัดโครงการท่องเที่ยววิถีไทย ตำนานภัยโลกร้อน “ปลุกแฝก สร้างฝาย จากฟ้ามาภูผาสู่มหานคร” โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครนายก ร่วมกับบริษัท เทเล-วิชั่น มีเดีย เน็ตเวิร์ก จำกัด สมาคมนักข่าวนักจัดรายการวิทยุจังหวัดนครนายก ชมรมนักข่าวจังหวัดนครนายก กลุ่มชุมชนบ้านหุบเมย ดังนั้น การเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและเป็นที่รู้จักของสังคมจึงนับเป็นการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนบ้านหุบเมยได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าโอกาสทางเศรษฐกิจมิได้ทำให้ชาวบ้านเข้าสู่กระแสของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเหมือนชุมชนอื่น ชาวบ้านหลายครัวเรือนยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พอกอยู่พอกกินแบบเศรษฐกิจพอเพียง ผลิตสินค้าตามความกำลังสามารถของตนมากกว่าผลิตตามความต้องการของตลาด ปรากฏการณ์ดังกล่าวกลับทำให้สินค้าของชุมชนเหล่านี้มีความน่าสนใจและเป็นที่ต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น

2) จิตสำนึกรักบ้านเกิดการปลูกฝังจิตสำนึกรักบ้านเกิดผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น หลักสูตรท้องถิ่น และการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนทำให้เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ได้รับรู้จักรากเหง้าและคุณค่าของภูมิปัญญา วัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน การปลูกฝังจิตสำนึกดังกล่าวได้รับการสานต่อโดยสถาบันการศึกษาหลักของชุมชน คือ โรงเรียนวัดหุบเมย ได้การจัดการศึกษาหลักสูตรสาระท้องถิ่นให้

นักเรียนได้เรียนรู้คุณค่าและภูมิปัญญาของชุมชน โดยมีวิทยากรซึ่งเป็นชาวบ้านในหมู่บ้านมาให้ความรู้แก่เด็กนักเรียน เช่น การทำตระกร้าไม้ไผ่ การทำไม้กวาด การทำเกษตรอินทรีย์ และขนมไทยต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ การเรียนการสอนในหลักสูตรสาระท้องถิ่นดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความรัก ความผูกพันระหว่างผู้ใหญ่และเด็ก เกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนทั้งผู้สอนและผู้เรียน

3) ความสามัคคี ความร่วมมือของคนในชุมชน กิจกรรมต่างๆ ในโครงการประสบความสำเร็จด้วยดีด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนเป็นสำคัญ และกิจกรรมต่างๆ ดังกล่าวเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนมีความใกล้ชิด ได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากขึ้น รวมถึงได้รับประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ได้ความรู้ ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และมีรายได้เพิ่มขึ้น ความสำเร็จของแต่ละกิจกรรมทำให้ได้รับการยอมรับและได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนมากขึ้นตามลำดับ จากผลการสำรวจพบว่าครัวเรือนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มากถึงร้อยละ 73.7 มีเพียงร้อยละ 26.3 ที่ไม่เคยมีส่วนร่วมกิจกรรมเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคนในวัยชราหรือเป็นผู้ที่มีงานประจำ เช่น ข้าราชการหรือลูกจ้างทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ร้อยละ 84 ต้องการเข้าร่วมหากมีโอกาส ความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชนเป็นพลังที่ชาวบ้านรับรู้ได้จากการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งชาวบ้านร้อยละ 71.1 เชื่อมั่นว่าด้วยความสามัคคีของคนในชุมชนและผู้นำที่เข้มแข็ง ชุมชนของตนจะสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเองได้ต่อไป

4) ความสามารถในการบริหารจัดการ สิ่งที่เป็นความกังวลในการพัฒนา คือความสามารถ

ในการดำเนินการและการสานต่อโครงการของชุมชนภายหลังจากการถอนตัวของนักพัฒนาหรือผู้ให้ความช่วยเหลือ สำหรับในหมู่บ้านหุบเมย ภายหลังจากการถอนตัวของนักเรียนนายร้อยเมื่อจบโครงการ พบว่ายังคงมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือกันของกลุ่มผู้นำ ซึ่งมีทั้งครู ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. กลุ่มมัคคุเทศก์เยาวชน และชาวบ้าน การจัดกิจกรรมเปิดตัวการท่องเที่ยวครั้งแรกของชุมชน คือ งานบายศรีสู่ขวัญข้าวปั้นพาลง ได้รับความช่วยเหลือจากอาจารย์ของโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าในการดำเนินการร่วมกับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีประสบการณ์ในการดำเนินงาน ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านสามารถบริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวของตนเองได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรมต้อนรับคณะหนูน้อยนักอนุรักษ์ พัทธกิจ สิ่งแวดล้อมจำนวนประมาณ 250 คน เข้าไปทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเรียนรู้ในหมู่บ้าน นอกจากนี้ความสามารถในการบริหารจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนแล้ว ชุมชนยังมีการต่อยอดไปสู่การพัฒนาชุมชนของตน เช่น กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งนับเป็นความสามารถในการบริหารจัดการงานพัฒนาชุมชนอีกประการหนึ่ง

5) นอกจากผลลัพธ์ของการดำเนินโครงการที่เกิดกับชุมชนแล้ว ประสบการณ์ในการทำโครงการของนักเรียนนายร้อยร่วมกับชาวบ้านยังทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียนนายร้อยกับชาวบ้าน และระหว่างโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้ากับชาวบ้านด้วย และการทำโครงการดังกล่าวจะเป็นประสบการณ์อันยิ่งใหญ่ในหมู่บ้านเล็กๆ ที่นักเรียนนายร้อยจะได้นำไปเป็นพื้นฐานการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาต่อไป

7. อภิปรายผลการวิจัย

กระแสการพัฒนาที่มุ่งหวังการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยมิได้อยู่ในบริบทของชุมชน ทำให้ชุมชนเสี่ยงต่อการล่มสลายต้องประสบปัญหาต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะปัญหาความยากจนและการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก โดยไม่สามารถพึ่งตนเองได้เหมือนในสมัยก่อน ดังนั้นการพัฒนาที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาด้วยความสามารถของตนเองได้ จึงต้องหันไปหาศักยภาพหรือทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ศักยภาพในหมู่บ้านหุบเมยที่มีอยู่และชาวชุมชนเห็นพ้องต้องกันเพื่อนำสู่การพัฒนาคือ ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาวัฒนธรรมชุมชน ความสำเร็จของการโครงการมิใช่เพียงการจัดสร้างศูนย์การท่องเที่ยวและกิจการการท่องเที่ยวต่างๆ ที่คงเห็นเป็นรูปธรรมเท่านั้น แต่รวมถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ การมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด รักสิ่งแวดล้อม ความสามัคคี และความสามารถบริหารจัดการงานพัฒนาของชุมชน ซึ่งความสำเร็จดังกล่าวมีปัจจัยสนับสนุน ดังนี้

1) ทุนทางสังคม ในทุกชุมชนมีทุนทางสังคมที่แตกต่างกันไป ประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมาได้ละเลยความสำคัญของทุนทางสังคมแต่กลับไปให้ความสำคัญกับทุนภายนอกชุมชน ทำให้ชุมชนตกอยู่ในภาวะพึ่งพิงผู้อื่นจนชุมชนเสี่ยงต่อการล่มสลาย ดังนั้นการพัฒนามนพื้นฐานของทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างมีศักยภาพจึงเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งของการพัฒนาการพลิกฟื้นศักยภาพชุมชนทั้งด้านวัฒนธรรมภูมิปัญญาและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในบ้านหุบเมย จึงเป็นการสร้างคุณค่าของชุมชนและทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นบนฐานของชุมชนเอง

2) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในทุกกระบวนการ แม้ว่าการทำโครงการฟื้นคืนสภาพชุมชนสู่ศูนย์การท่องเที่ยวเรียนรู้บ้านหุบเมยจะเป็นโครงการด้านการพัฒนาชุมชนของนักเรียนนายร้อย แต่หากขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างแท้จริงก็ยากที่จะประสบความสำเร็จ หรือหากสามารถดำเนินได้ตามเป้าหมายก็จะขาดความยั่งยืน ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญทั้งในด้านวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งรากฐานการริเริ่มจัดทำโครงการในครั้งนี้ได้อาศัยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านสอบถามความต้องการและความคิดเห็นของชาวบ้าน จึงกล่าวได้ว่าชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการนับตั้งแต่การวางแผน การดำเนินกิจกรรม การใช้ประโยชน์ และการได้รับประโยชน์ ซึ่งการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการดังกล่าวนี้ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ มีความรู้สึกผูกพันและภาคภูมิใจในความสำเร็จ และยังคงมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

3) ผู้นำเข้มแข็ง ในบริบททางการเมืองของบ้านหุบเมยซึ่งมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านแตกต่างกัน ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการหรือผู้นำธรรมชาติได้รับการยอมรับจากชาวบ้านค่อนข้างมากเพราะเป็นผู้นำที่มีความรู้ความสามารถ เป็นตัวอย่างที่ดีและมีความเข้มแข็งจริงจัง อย่างไรก็ตาม ผู้นำชาวบ้านทั้งสองส่วนล้วนมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อประโยชน์ของชุมชนส่วนรวม

4) จุดเริ่มที่โรงเรียน - ขยายไปยังชุมชน สถาบันการศึกษาในหมู่บ้านเป็นสถาบันที่คนชุมชนให้ความสำคัญเพราะเป็นแหล่งการศึกษาของ

บุตรหลานของคนในชุมชน การใช้สถานศึกษาเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นศูนย์กลางของโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นการผสมพลังของคนในชุมชนระหว่างเด็ก เยาวชนและผู้ปกครอง ในการทำกิจกรรมร่วมกัน จากการทำกิจกรรมของเด็กนักเรียน นำสู่ความร่วมมือของพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพื่อนบ้าน ตลอดจนผู้มีความสนใจในชุมชน วิธีดังกล่าวจึงสามารถทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างกว้างขวางและกลายเป็นความเข้มแข็งของชุมชนที่ยั่งยืนซึ่งการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

5) กิจกรรมต่างๆ ประสบความสำเร็จ ทำให้ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนมากขึ้น ความสำเร็จและการได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทำให้คนในชุมชนมีความสนใจและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น การได้รับประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจของผู้ที่มีส่วนร่วมนั้น อาจจะไม่มียานวนมากมายนัก ดังจะเห็นได้จากรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายจากการจัดงานบายศรีสู่ขวัญข้าวปั้นพาลงมีเพียง 7,000 บาทเศษ แต่สิ่งที่ชาวบ้านทุกคนได้รับคือความภาคภูมิใจที่ได้ทำให้หมู่บ้านของตนเป็นที่รู้จักและประทับใจของนักท่องเที่ยว และการจัดกิจกรรมต่อมาก็ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนมากขึ้น

6) ช้าแต่ยั่งยืน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ในบ้านหุบเมยถึงแม้จะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชนไม่มากนัก แต่ชาวบ้านก็มีความรู้สึกพึงพอใจกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น อีกทั้งการเติบโตของชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป บนพื้นฐานของความพอเพียงและความรู้ความสามารถของคนในชุมชนเองย่อมนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

1. ปาริชาติ สถาปัตตานนท์ และคณะ. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
2. ยาวดี ราชัยกุล วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ แนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
3. สุขชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. การวิจัยประเมินผลโครงการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2536.
4. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. รายงานการประเมินผลโครงการพัฒนาจังหวัด ปี 2535 ภาพรวม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2536.
5. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองจังหวัดนครนายก ศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเมืองจังหวัดนครนายก. แผนชุมชนตำบลหินตั้ง หมู่ที่ 5 บ้านหุบเมย. เอกสารอัดสำเนา.
6. <http://www.fisheries.go.th/fisheries/tr/webconserve.php>
7. http://www.dnp.go.th/npo/html/Tour/Activity_Eco.html